

ÇANKIRI

MERKEZ VE İLÇELERİNDE YAPILAN ESKİ ESER TESBİT ÇALIŞMALARI 2

Emine ALTINTAŞ

Cankırı'yı incelerken Sayın Sibel TEKİN'in bildirdiği gibi gerek arşiv kayıtlarında gerekse salnamelerde kayıtlı bina sayısı oldukça fazla olmasına rağmen, Çankırı'da günümüze kadar ulaşabilmiş Selçuklu eseri olarak Taş Mescid ve Karatekin Türbesi'nden başka eser tesbit edemedik.

Osmanlı döneminden de XVI. yüzyılda yapılmış olan Kanuni Sultan Süleyman Camii'nden başka tesbit edebildiğimiz medreseler ve hamamlar gibi yapılar XVIII. yüzyıldan sonra inşa edilmişlerdir.

Sizlere Çankırı Merkez Şabanözü, Orta Eskipazar ve Ovacık İlçelerinde tesbit ettiğimiz eserlerden örnekler vermeye çalışacağım.

Taş Mescid:

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 204 Nolu defterin 1571 ve 39 sıra numarasında şahsiyet kaydı vardır.

633 H. (1235 M.) yılında Cemalü'd-din Ferruh tarafından inşa edilen darüşşifanın önüne 7 yıl kadar sonra üst katı darülhadis alt katta iki türbe mekânı olan fevkânî bir yapı eklenmiştir. Bu yapı sonra Taş Mescid adını almıştır (Resim 1). Darülhadis günümüze kadar ulaşmış olup, darüşşifadan ise kitabe ve yılan motifli iki taştan başka kalıntı yoktur (Resim 2).

XIII. yüzyıl hastahanesi üzerinde yer alan çifte yılan motifli taş kopye edilerek kuzey türbe kapısı üzerine konulmuştur. Bu motif günümüzde de tıbbın amblemi olarak kullanılmaktadır (Resim 3).

Darülhadis güney yönde enlemesine plânlı, ortada kubbeli, doğu ve batı eyvanlarda sivri beşik tonozludur (Plân 1-2).

Üst katta mescid kısmı ile sanduka kısmının bulunduğu eyvan, alt katta ise iki türbe mekânı yer alır. İnşa malzemesi güneyde moloz taş, güneydoğu köşede tuğla, diğer cephelerde kesme taş kaplamadır.

Darülhadisin 640 H. (1242 M.) yılında inşa edildiğini gösteren kitabe kuzey kapı üzerindedir.

İç cephede, güney mescid kapısı üzerinde yer alan kitabede "*Şehabeddin İnal Bin Cemali...*" yazılıdır ki bu da büyük bir ihtimalle yapıyı yapan kişinin, yani mimarın ismidir. ²

1. S. Ünver, Büyük Selçuklu İmparatorluğu Zamanında Vakıf Hastanelerinin Bir Kısımına Dair, *Vakıflar Dergisi* I.1938

2. Z.Sönmez, *Başlangıcından 16.yy.a Kadar Anadolu Türk İslam Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1989,S.53

Darülhadişte dikkat çeken bir diğer özellik de doğu eyvanın kübbeli mekana açılan yüzünün turkuvaz renkli sırlı tuğla ile geometrik tarzda süslenmiş olmasıdır. Aynı tuğla parçalarını düzensiz olarak güney-doğu cepheye görmek mümkündür.

Yapı Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1963 de onarılmıştır.

Karatekin Türbesi:

Kare planlı olan türbe, Çankırı fatihi Karatekin'e aittir. Türbe XIII. yüzyılın ilk yarısındanır.³ Kuzey cephesinde döktülen dış siva tabakası altında balıksırtı tuğla örgü görülmektedir. 1900-1923 yılları arasında Çankırı Valisi Nuri Bey tarafından onarılirken yıkılmış olan batı duvarı moloz taşla inşa edilmiştir.

Kanunî Sultan Süleyman Camii:

Kuzey iç kapı üzerinde yer alan kitabede caminin 966 H. (1558 M.) yılında Kanunî Sultan Süleyman'ın emri ile yapıldığı yazılıdır. Caminin inşası 37 yıl sürmüştür.

Enlemesine dikdörtgen planlı olan caminin içinde iki adet kare büyük ayak bulunur. Ayaklardan birbirine ve kuzey duvara atılan kemerlere oturan orta kubbe; güney, doğu ve batı yönlerde üç yarım kubbe ile desteklenmiştir. Kuzeyde yer alan son cemaat kısmı üç kübbelidir (Plan 3).

1302 H. (1884 M.) ve 1355 H. (1936 M.) yılında onarıldığına dair iki kitabe mevcuttur.

Camide 1990 yılında başlanan onarımda siva raspa yapılmış ve mevcut sıvanın altında katıklı siva bulunduğu, bunun üzerinin de XIX. yüzyıl özelliklerini taşıyan kalem işleri ile bezendiği görülmüştür. Ampir üslûpda yapılan kalem işlerine ayaklarda, mihrap duvarında pano şeklinde, kuzey cephedeki destek kemeri içinde kadınlar mahfelinin korkuluk altlarında, kapı ve pencere aynalıklarında rastlanılmaktadır (Resim 4).

Son cemaat kısmında yapılan raspa çalışmalarında çıkan kalem işlerinin daha az kaliteli ve geç dönem olduğu gözleniyor. Halen yapıdaki raspa çalışmaları devam etmektedir. Kubbe ve yarım kübbelerde yapılacak olan araştırmalar sonucunda klasik dönem kalem işleri çıkmadığı sürece ikinci siva tabakasında çıkan kalem işlerinin onarılarak korunması, alt siva tabakasının olmadığı veya tamamen yok olduğu kısımlarda ise mevcut kalem işlerinin korunması yolunda Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun görüşleri doğrultusunda korumaya gidilecektir.

Çivitoğlu Medresesi:

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Hacı Mehmet Medresesi Vakfı adına kayıtlıdır. Vakfiye tarihi 1267 H. (1923 M.) dir. Cumhuriyetin ilanından önce yapılmış olmalıdır.

Duvarlardan ibaret avlu içinde yer alan doğu-batı yönde sıralanmış iki katlı tek sıra hücrelerden ibarettir. Hücrelerin önünde her iki katta da ahşap revak sırası bulunmaktadır. (Plan 4)

Odalardaki ocak nişleri geç dönem özelliklerini taşır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1984 yılında onarılmıştır (Resim 5).

Avlu duvarında yer alan çeşme altı adet sağır kemerden ibarettir.

Buğday Pazarı Medresesi:

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki kayıtlarda (2317 numaralı defterin 21. sayfası) Boflu Zade Mustafa Kasım Efendi Medresesi olarak geçmektedir. Vakfiye tarihi gözönüne alınırsa 1891 tarihinden önce yapılmış olmalıdır. Kuzey-güney yönde sıralanmış iki katlı tek sıra hücrelerden ibarettir. (Plan 5) Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1977 ve 1984 yılında onarılmıştır (Resim 6).

Cami ve medrese aynı dönemde yapılmıştır. Ahşap tavanlı kiremit çatılı cami dikdörtgen planlıdır.

Kütüphane Binası:

Alibey mahallesinde bulunan kütüphane binası tahminen XVII. yüzyılda inşa edilmiştir. 1317 H. (1899 M.) tarihli Kastamonu Salnamesinde Çankırı'da üç adet kütüphaneden bahsedilmekte ise de sadece bir kütüphane binası tesbit edebildik.

Halk arasında medrese kütüphanesi olarak adlandırılmaktadır. Ancak medrese yıkıldığından hangi medreseye ait olduğu bilinmemektedir. Kare planlı tek kubbe ile örtülmüştür. Şahıs mülkiyetindedir. Kamulaştırılması düşünülmektedir (Resim 7).

3 G.Öney, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları*, Ank.1978,S.83

Hacı Şeyh Camii:

Karataş Mahallesiindedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv kayıtlarında medrese ve cami olarak geçmektedir. Medrese zamanla yıkılmıştır. Cami kare plânlı bağdadi kubbelidir. Tuğla minaresi 1966 yılında yeniden inşa edilmiştir.

Karadağ Köyü Camii:

Cami geç Osmanlı dönemine ait olup güneydoğu duvarında 1237 H. (1821 M.) tarihi yer alır. Boyuna dikdörtgen plânlı ahşap tavanlı kiremit çatılıdır.

Çankırı merkezinde 3 adet hamam tesbit ettik. Ancak bunlardan en erken tarihli Selçuklu dönemine ait olup, üzerinden yol geçirilmiş ve mevcut izleri de toprak altında kalmıştır.

Çarşı Hamamı:

Çifte hamamdır. Kadınlar ve erkekler kısmı farklı plân göstermektedir. Soğukluk kısmı muhtestir. Mülkiyeti şahsa aittir.

Karataş Hamamı:

Çifte hamamdır. Erkekler ve kadınlar kısmında aynı plân uygulanmıştır. Soyunma kısmı muhtestir. Mülkiyeti Çankırı Belediyesi'ne aittir.

İlçe ve köylerde rastladığımız en erken tarihli cami Şabanözü İlçesinde Sağlık mahallesinde bulunan Yukarı Camii'dir.

Yukarı Camii (Ulu Camii):

İlk örneklerini XIII. yüzyılda gördüğümüz Beylikler döneminde de yapımı yaygınlaşan ahşap direkli camilerdendir. Caminin orijinal harimi mihrap yönünde uzunlamasına plânlı ve üç sahnıdır. Kuzey-güney yönde atılmış kirişler mihrap yönüne dik, her birinde üç adet iki sıra ahşap sütun tarafından taşınır. Kirişler üzerinde konsollar yer alır. Konsollar üzerinde yer alan kirişler üzerinde ise doğu-batı yönünde atılmış ahşap direkler tavanı oluşturmaktadır. Orta sahnın diğer sahnılara göre daha yüksektir (Resim8-9).

1977 yılında son cemaat kısmına ikinci bir ibadet kısmı eklenmiştir.

Orta Köprüsü:

Devrez çayı üzerinde yer almaktadır. Üç gözlüdür.

Canbazzâde Ahmet Efendi Cami:

1802 yılında Canbazzâde Ahmet Efendi tarafından yaptırılmıştır. Kare plânlı caminin üst örtüsü sekizgen kasnak üzerine düz ahşap tavan dıştan kiremit çatıdır.

Orta Dodurga Köyü Camii:

Mihrap yönünde uzunlamasına plânlıdır. Düz ahşap tavan kiremit çatılıdır. Ortada ahşap göbek ve tavanı dolaşan yazı şeridi dikkati çeker. Yakınındaki çeşmeden sadece kitabe kalmıştır. Kitabe tarihi 1271 H. (1854 M.) olduğuna göre cami de bu dönemde inşa edilmiş olmalıdır.

Orta Bayındır Camii:

Ortaköylü Mustafa Usta tarafından 1307 H. 1889 M. yılında yapılmıştır. Kare plânlı üzeri sekizgen yüksek kasnaklı çatı ile örtülüdür. Kadınlar mahfelinden ahşap merdivenlerle çıkılan ve yüksek kasnakta yer alan galeri kısmı yapıyı çepeçevre dolanmaktadır.

Eski Pazar Musa Dede Türbesi:

Eski Pazar'da tesbit ettiğimiz tek türbedir. Kare plânlı kubbelidir. İnşa malzemesi kabataştır.

Hamamlı Köprüsü:

Hamamlı köyüne girmeden Melan çayı üzerinde yer alan köprüden günümüze sadece üç adet ayak kalıntısı ulaşabilmiştir. 1310 Kastamonu salnamesine göre Nafia Nezareti tarafından onarılmıştır. Günümüzde harap durumdadır.

Eski Pazar Hamamlı köyü adına yakışır şekilde oldukça hamamı bol bir köy, bu köyde üç hamam, iki sarnıç, bir köprü tesbit ettik. Hamamların adları olmadığı için bunlara numara verdik.

I. Hamam:

Köyün güneybatısındadır. Hamam kare plânlı tek kubbelidir. Tek bir mekân olması nedeniyle bir

konağa ait olabileceğini düşündük. Mermer kurna aynası üzerinde (1204 H.) 1789 M. tarihi okunmaktadır (Resim 10)

II. Hamam:

Soyunmahlık, ılıklik ve sıcaklık kısımlarından ibarettir. I. Hamamla aynı dönemde yapılmış olmalıdır (Resim 11-12).

Sarnıç:

Hamamların doğusunda yer alır, uzunlamasına dikdörtgen plânlı olan kısmın işlevi bilinmiyor ise de sarnıç olabileceği düşünülmektedir.

Merdivenle beşik tonozlu mekana geçilmektedir. Toprak seviyesinden oldukça aşağıdadır.

III. Hamam:

Köy içinde yer alan hamamların en büyük boyutlu olanıdır. Soğukluk, ılıklik ve iki halvetli sıcaklıktan ibarettir. Şahıs mülkiyetindedir. Kamulaştırılması için programa alınacaktır (Resim 13).

Ovacık İlçesi Çukur Köyü Camii:

Kare planlı ahşap tavanlı kiremit çatılıdır. Kalem işleri Tosyalı Ali Usta tarafından yapılmıştır. Ahşap silindirik gövdeli, kapalı şerefeli minaresi dikkat çekmektedir.

Boyalı Köy Camii:

Kare planlı ahşap tavanlı kiremit çatılıdır. Kalem işleri Tosyalı Ali Usta tarafından yapılmıştır.

Akşar Köyü Camii:

Kitabesine göre 1800 yılında yapılmıştır. Tosyalı Ali usta tarafından yapılan kalem işlerindeki nesnelere dikkat çekmektedir. Kalem işi olarak atılmış tarih 1864 yılını göstermektedir.

Avlayı Kaya Köyü Camii:

İlgaz tepelerinde yeralan köy, orman içindedir. Cami tamamen çam ağaçından yapılmış çantı duvarlar üzerinde son cemaati da kaplayan kırma çatı yeralır. Tavan ve taban birbirine geçme ahşaptır. Cami de ahşap haricinde malzeme kullanılmamışsa da sonradan pencere açılmıştır. Kadınlar mahfelinde ahşap çivi kullanılmıştır (Resim 14).

Ambarözü Köyü Camii:

Cami dıştan fevkâni bir görünümde ise de harim kısmı içten tek katlı olup altta fazla yüksek olmayan bodrum katı yer almaktadır (Resim 15-16).

Mihrap yönünde uzunlamasına dikdörtgen plânlı ahşap tavanlı kiremit çatılıdır. Üst pencerelerde yeralan çeşitli formlarda alçı dışlıklar ile ahşap kafesler sivil mimari örneklerini andırmaktadır. Söz konusu caminin röleveleri alınmış olup 1991 yılında onarım programına dahil edilmiştir.

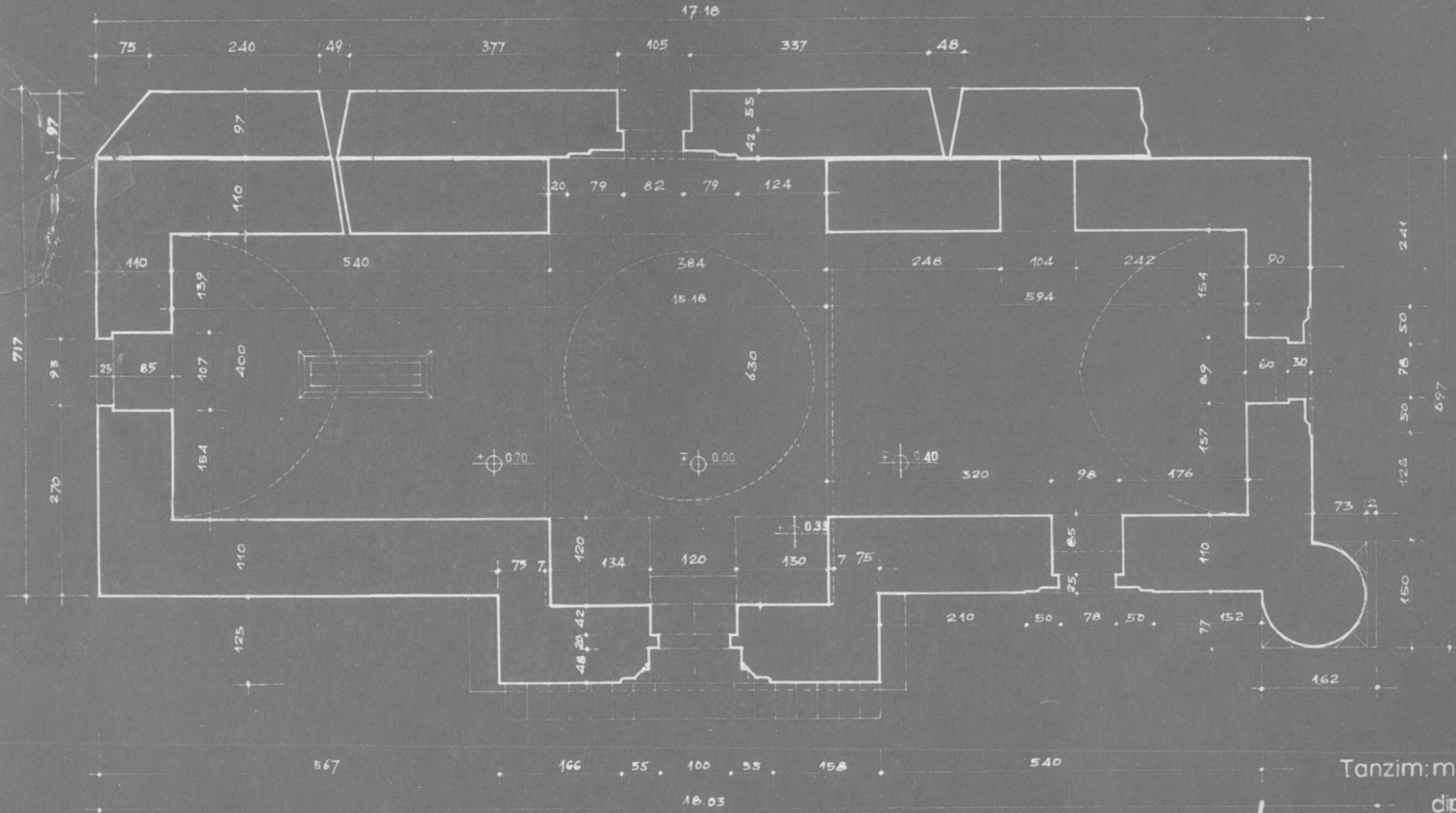
Çankırı'nın diğer ilçelerini Sayın Nadir TOPKARAOĞLU anlatacaktır.

Teşekkür ederim.

BİBLİYOGRAFYA

1. Aslanapa Oktay, **Türk Sanatı II.** İstanbul 1973
2. Fellous Charles, **Travels and Researches in Asia Minor**, Londra 1952
3. Gökoğlu Ahmet, **Paphlagonia Kastamonu** 1952
4. Öney Gönül, **Türk Çini Sanatı**, İstanbul 1976
5. Öney Gönül, **Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları**, Ankara 1978
6. Önge Yılmaz, Çankırı Dar'üş-şifası, **Vakıflar Dergisi V.** Ankara 1962
7. Ünver Süheyl, Büyük Selçuklu İmparatorluğu Zamanında Vakıf Hastanelerinin Bir Kısımına Dair, **Vakıflar Dergisi V.** Ankara 1962
8. Sönmez Zeki, **Anadolu Türk İslâm Mimarisinde Sanatçılar**, Ankara 1989
9. Yetkin Şerare, Anadolu'da Selçuklu Şifahaneleri, **Türk Kültürü S.10**, Ankara 1963

ÇANKIRI TAŞ MESCİT RÖLEVESİ

PLAN 1/50

Tanzim: mustafa özcan ins.y n

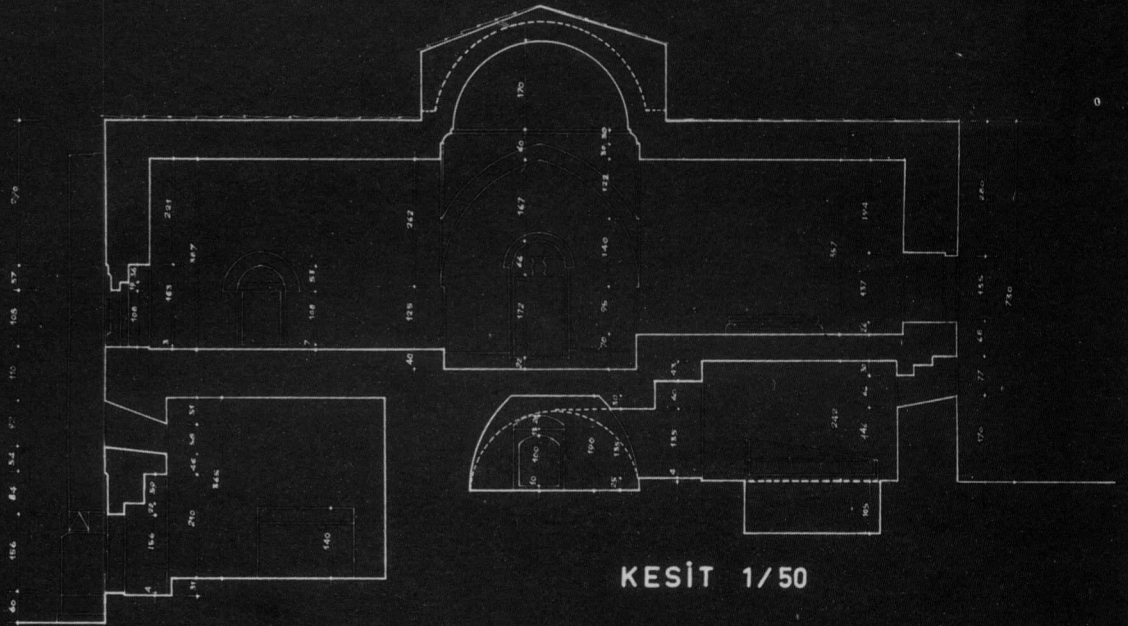
dipl.no.3856

oda s.no.3281

Mustafa Özcan

Plan 1: Çankırı Taş Mescid planı

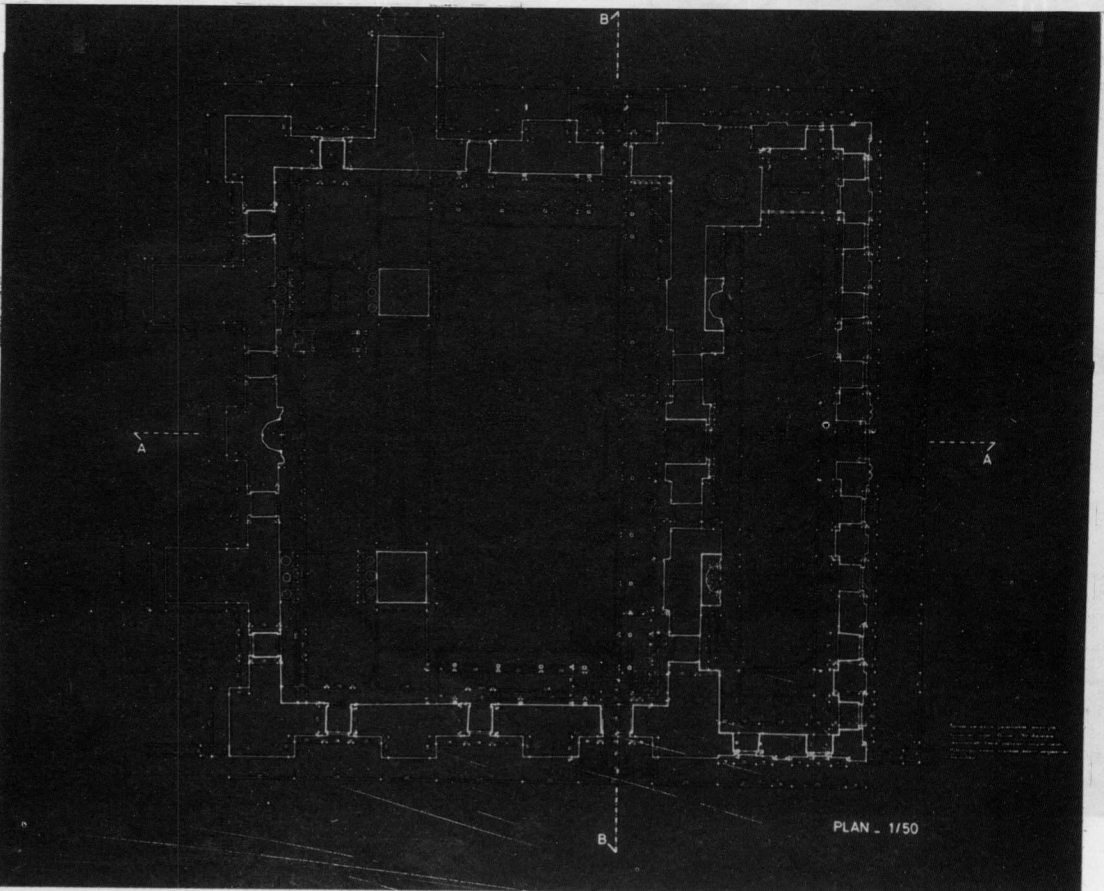
ÇANKIRI TAŞ MESCİT RÖLEVESİ

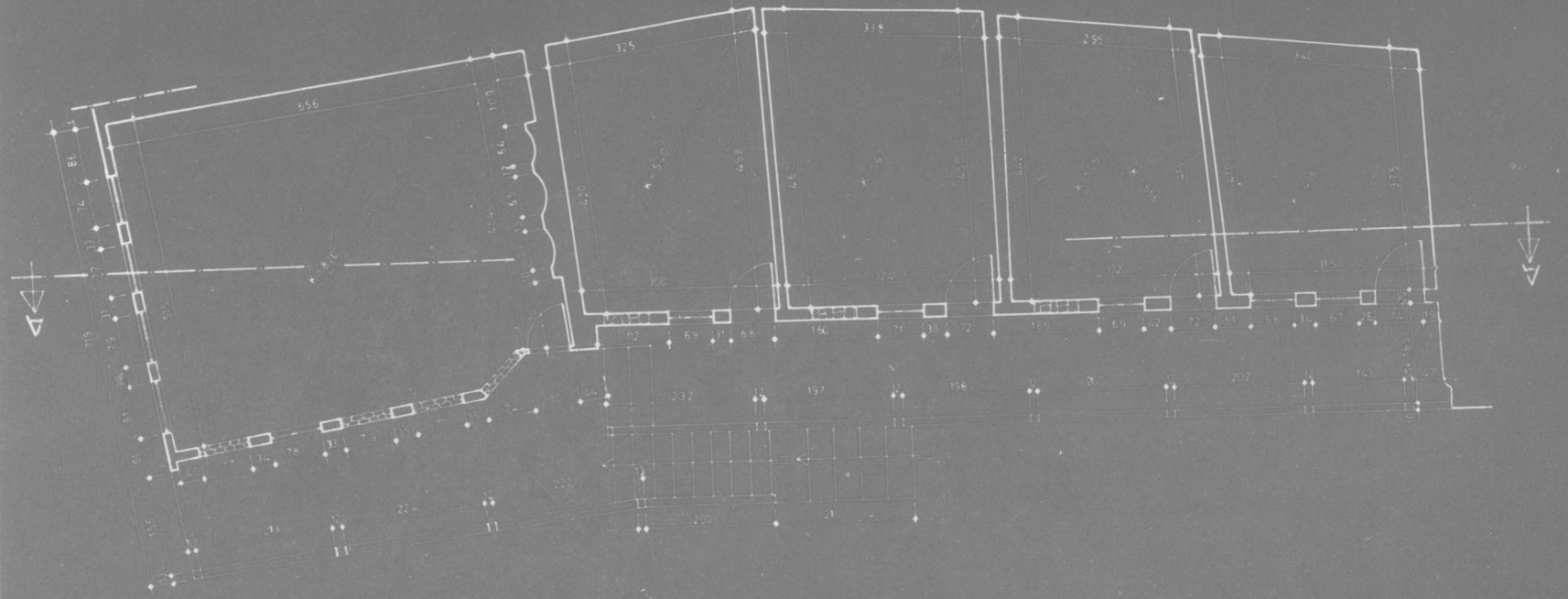

Tanzim: Mustafa Özcan inş. y. müh.
dipl. no. 3856 oda s. no. 3281
1119-7

Plan 2: Çankırı Taş Mescid kesiti

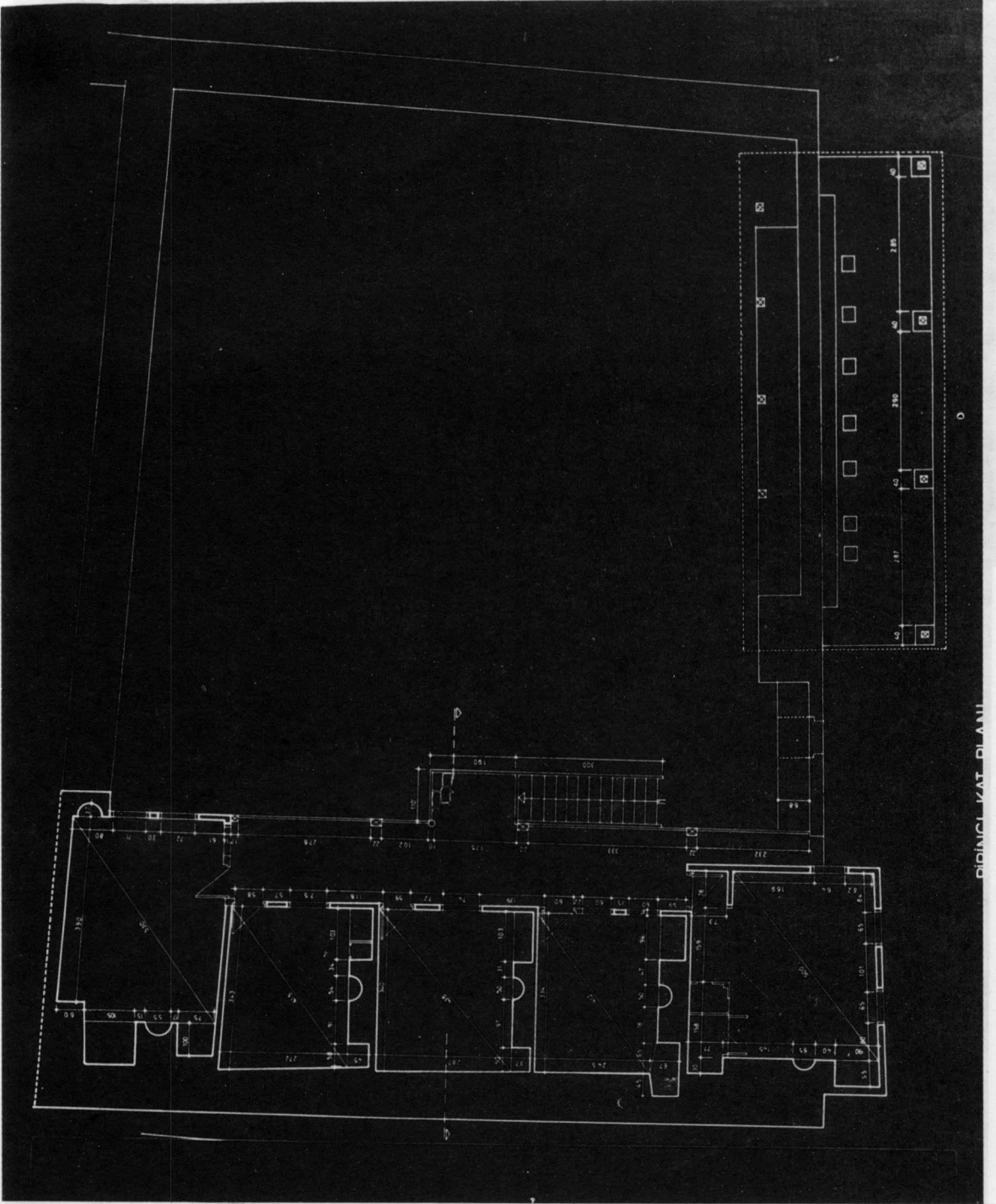
Plan 3: Çankırı Ulu Camii planı

1.KAT PLANI Ö. 1/50

Plan 5: Buğday Pazarı Mederesesi

BİRİNCİ KAT PLANI

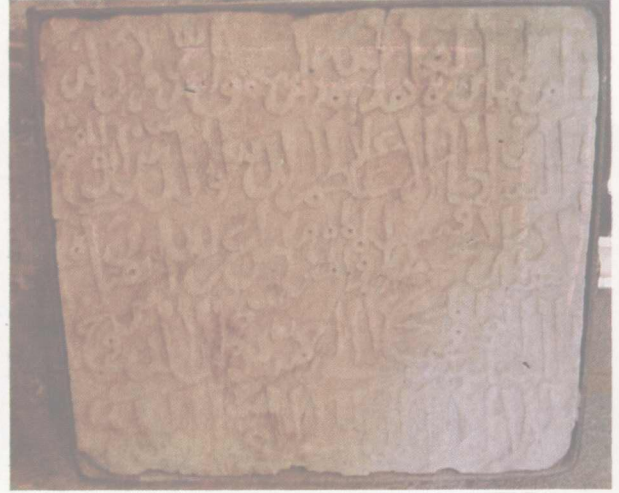
Plan 4: Çivitoğlu Medresesi birinci kat planı

Resim 1: Çankırı Taş Mescid (1990).

Resim 2: Çankırı Taş Mescid Daruşşifa'nın kitabesi (1990).

Resim 4: Kanunî Sultan Süleyman Camii içinden detay.

Resim 3: Çankırı Taş Mescid detay

Resim 7: Kütüphane binası.

Resim 8: Şabanözü Yukarı Camii.

Resim 5: Çankırı Merkez Çivitoğlu Medresesi.

Resim 6: Buğday Pazarı Medresesi.

Resim 9:
Şabanözü
Yukarı Camii
tavanı

Resim 10:
Çankırı Eski Pazar
Hamamı köyü
I. (Küçük) Hamam

Resim 11:
Çankırı Eski Pazar
Hamamı köyü
II. (Büyük) Hamam

Resim 12:
Çankırı Eski Pazar
Hamamı köyü
II. (Büyük) Hamam

Resim 13:
Çankırı Eskipazar
Hamamlı köyü
III. Hamam

Resim 14:
Ovacık Avlayıkaya
Köyü Camii

Resim 15:
Ovacık Ambaraözü
Köyü camii içinden
detay

Resim 16:
Ovacık
Ambaraözü Köyü
Camii tavanı